యుగధర్మము

౧.

ప్రియసోదరి రాజ్యలక్ష్మికి—

ఆశీర్వచనములు.

మీరు ఇంగ్లండునుండి తిరిగివచ్చి రెండువత్సరము లైనది. అచ్చట మీరు మూడువత్సరములు నివసించితిరి. నీవు నా కీయైదు వత్సరములనుండి క్రమముదప్పక నెల కొక యుత్తరము వ్రాయుచున్నావు. అందలి విషయ ములగాంచి మేమందరము సంతసింపుచున్నాము. నీయు త్తరము వచ్చుట యొకదిన మాలస్యమైనయెడల నాకు పిచ్చియెక్కినటు లుండెను. పిల్లలు 'ఉత్తరము రాలేదేమి' అని పలుమారులు నన్నడుగుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరము వ్రాయనైతిని. కారణ మేమన ఏమి వ్రాయుదును. నీకుత్తరము వ్రాసినను నిన్ను చూచుట కు వచ్చినను మాకు వెలితప్పదు. ఏమిచేయుదును. మీ రింగ్లండు బయలు దేరినప్పటినుండియు మీ బావగారి మా నము దినదినప్రవర్ధమాన మగుచుండెను. కాని నీయుత్త రము లాయన తప్పక చదువుచుండెను. నీభర్త వ్రాయు వివిధవిషయములుగల పెద్దయుత్తరములను చదివి చేతి పెట్టెయందు దాచుకొనుచుండిరి. ఆయన మీకు ప్రత్యు త్తరములు వ్రాయుచుండెనని నే నింతవరకు దలంపుచుం టిని. కాని నీచివరయుత్తరమువలన ఆయనగూడ మీకు ప్ర త్యుత్తరములు వ్రాయుట లేదనువిషయము స్పష్టమైనది. అయినదేమో యైనది. గతించినదానినిగూర్చి విచారిం చుట నిష్ప్రయోజనముగదా? ఏమైనగాని నామనోవ్యా కులత్వము మొన్నటితోడ నంతరించినది. భగవదనుగ్రహ మువలన కొలదిదినములలో మేమందరము మీయింటికి రాగలమనుకొనుచున్నాము. ఆప్రయత్నమందే యు న్నాము. రెండుమూడు నెలలయిన నీతో గలసి మెలసి యుండినగాని నాకు తృప్తియుండదు. వచ్చిరాని మాటల తోడ గందరగోళము చేయుచుండు చి॥ కృష్ణునిచూచుట కిప్పటి కవకాశము చిక్కినది. పిల్లలిద్దరు పిన్నీ పిన్నీ యని కలవరింపుచున్నారు. నెల దినములలో తప్పక బయలు దేరి రాగలము.

అయిదారు మాసములుగ మాయిల్లు సంతబజారయి పోయినది. ఎప్పుడును గందరగోళమే. చి॥ వేంకటలక్ష్మి కి వచ్చే విదియతోడ పన్నెండువత్సరములు నిండును. మాఘమాసమునమాత్రము రెండుమూడు పెండ్లి లగ్నము లున్నవి. అటుపిమ్మట మూఢమి. పిమ్మట నొకటి రెం డునెలలవరకును మంచిలగ్నములు లేవు. మనయింటి కానువాయి పన్నెండేండ్లకేగదా రజస్వలయగుట. ఎన్నో సంబంధములు వచ్చినవి. అందు నాల్గుసంబంధములు సర్వోత్తమమైనవి. చింతాకువారి పిల్లవాడు. ఇరువది వత్సరములకులోపు వయసు. బి. ఏ. చదువుచున్నాడు. ఏబదివేల రూప్యముల యాస్తియున్నది. ఒక్కడే పుత్రుడు. తల్లి లేదు. తండ్రి ముసలివాడు. ఇది సర్వ విధముల నుత్తమమగు సంబంధము: పోట్లాటలు, కొట్లా టలు, కోడరికము మొదలగునవి యుండవని మీబావగారి కెన్ని విధములనో నచ్చచెప్పితిని. వారు మూడువేల రూప్యముల నగలు పెట్టుదుమనిరి. వేయిన్ని నూటపదు నార్లు కట్నమును కోరిరి. ఇంతకంటె మంచిసంబంధ మెక్కడనుండి వచ్చును? కట్నమీయగల శక్తి మీబావ గారికి లేదా. మేము చేయబోవునది యిద్దరు పిల్లలకు పెండ్లి చేసి యత్తవారిండ్లకు బంపుటయేగదా. అంతకం టెను మాకు వ్యయ మేమున్నది? భగవంతుడు రక్షిం చిన నాలుగేండ్లకూన రామచంద్రుడు. వానిపెండ్లి పది పన్నెండువత్సరముల తర్వాతమాటగదా. కాని యేమి లోటు. సంవత్సరమునుండి నెత్తిన నోరుకొట్టుకొని మీబావ గారికి పెద్దపిల్ల పెండ్లివిషయమును చెప్పుచుంటిని. అది యేమి కర్మమోగాని 'ఆ' అనరు 'ఊ' అనరు. చింతాకు వారు రెండు నెల లాగి చివరకు వెల్లంకిలో సంబంధము కుదుర్చుకున్నారు. మీ బావగారికి నే నేమి చెప్పుదును. ఆయనకు తెలియని దేమున్నది. కాని నాకర్మ మిట్లు న్నది. గుమ్మములోనికి వచ్చి తలయెత్తుటకే నాకు వీలు లేకుండెను. గ్రామములోని వారందరు నన్ను వ్రేలు పెట్టిచూపి హేళన చేయుచుండిరి. సూటిపోటిమాటల

వెక్కిరింపుచుండిరి. "అక్కా! ఇది బ్రహ్మసమాజమమ్మా ఇదేం పాపకర్మమమ్మా! పండువంటి బ్రాహ్మడికి పాడు బుద్ధులు పుట్టినవి. కిరస్తానులలో కలుస్తారా యేమిటే? వాడున్నాడు గాదటే, పెద్దయుద్యోగం కలెక్టరు, ఇంగ్లండు పోయి మాలమాదిగలతోడ మాంసము తిన్నాడు, వెలివేశారు. వాడిమూలాన యీ బ్రాహ్మడికొంప మునిగిందే." అని యనేకవిధముల మిమ్ము మమ్ము తిట్టిదుమ్మెత్తిపోయని యాడుదిగాని మొగవాడుగాని ఈవూళ్లో లేరనుట వింతగాదు. అందువలన మాయింటికివచ్చు నరపురుగు కానరాదు. పిల్లలుగూడ ఆడుకొనుటకు రామానిరి. అందువలన పిల్లలిద్దరు సిగ్గుపడి వీధిగడప దాటకుండిరి. నేను చీకటిపడిన తర్వాత మంచినీళ్లు దెచ్చుకొనుచుంటిని. ఉన్న బ్రాహ్మణ కొంపలు పది. అహోరాత్రము లిదే గొడవ. తిట్లు, శాపనార్థములు, వెక్కిరింపులు, హేళనలు- ఏమిచేయుదును.

మీ బావగారికి బుద్ధి చెప్పవలయునని చుట్టుప్రక్కల గ్రామములనుండి ముసలి ముతక వచ్చుచుండిరి. కాని యాయన చెంతగూర్చుండి యేమియు మాట్లాడజాలక కొంతవడి మౌనముగనుండి చివర కాయన గాంభీర్యమునకు లోబడి వచ్చినదారిని బట్టుచుండిరి. మీ బావగారు మాత్రము వినుచున్నను విననివారివలెను, చూచుచున్నను చూడనివారివలెను నటించుచుండిరి. నాకాయన పద్ధతి యణుమాత్రమైనను అర్థముగాకుండెను. దుఃఖతరంగములుప్పొంగుచుండెను. జగత్తంతయు సానందోపాఖ్యానమందలి నరకలోకమును బోలి భయంకరముగ గన్పడసాగెను. అందువలన నా కారుమాసములుగ నిద్రాహారములు లేవనుట యతిశయోక్తి కాదు. దోవ తెన్ను తెలియకుంటిని. పిల్లలు బిక్కమొగము బెట్టుకొని యిల్లు దాటకుండిరి. ఏమిచేయుదును, ఎవరిదూరుదును. ఈదుఃఖసాగరమునుండి యేదేవుడు ఒడ్డున పడవేయును. శ్రీరామచంద్రమూర్తిని ధ్యానించుట దప్ప గత్యంతర మేమి?

క్రమక్రమముగ గ్రమ్ముకొనుచుండిన కారు మేఘములు మొన్నటితోడ విడిపడినవి. ఘోరాంధకారమంతరించినది. ఉషఃకాలమందలి సుమధుర గీతానినాదము వీనుల విందు గొల్పినది. జగత్తంతయు ఫలపుష్పభరితమై నయనానందకరముగ గన్పట్టినది. శ్రీమన్నారాయణుడు వివిధరూపరేఖావిలాసముల భావవీధియందు గోచరించెను. జయము శ్రీజగన్నాథా జయము. ఆర్తజనరక్షకా జయము.

వారము దినములక్రిందట అమ్మ నాయనలు వచ్చి పదిహేను దినములుండి తిరిగి యింటికి వెళ్లిరి. ఆపదిహేనుదినములయందు అమ్మ పట్టెడన్న మొక్కపూటయైనను తిన్నగ తినలేదు. అరగడియయైన నిద్దుర బోలేదు. నన్ను పిల్లల కౌగిలించుకొని యావురుమని యేడ్చుట తప్ప మరియొకపని యామెకు లేకుండెను. అందువలన మాయిల్లంతయు దుఃఖసాగరమున మునింగెననుట యందతిశయోక్తి గాన్పింపదు. రాజ్యలక్ష్మీ! అప్పటి నాస్థితిని చూడవలయునేగాని వర్ణించి చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇంతకును పూర్వజన్మసుకృత దుష్కృతములనుభవింపక తీరదుగదా!

అమ్మ నాయనలు వచ్చినప్పటినుండియు మీ బావగారితోడ నిట్లు చెప్పుచుండిరి: "పెద్దవాండ్రము; వృద్ధులము; మామాటలు వినుము. పిల్లలుగలవాడవు. వేదాధ్యయన నిరతుడవు. షట్ఛాస్త్రముల చదివితివి. శిష్టాచారపరుడవు. ఇంగ్లీషు చదువుకొనినవాండ్ర గొడవ నీ కెందుకు. స్వరాజ్యమా, మాలమాదిగలలో బ్రాహ్మణులు గలియుటయేనా? స్వరాజ్యము కావలయునని యరచుచుండు వాండ్రదరి చేరకుము. వాండ్రు కులభ్రష్టులు; వర్ణభ్రష్టులు. ఇంకను ఎవరినని యేమిలాభము? రాజ్యలక్ష్మి కర్మ మట్లు పట్టినది.

"ఫలానాశాస్త్రులుగారి కుమార్తె దొరసానులవలె బూట్సులు దొడుగుకొని సభలయందుపన్యసింపుచున్నదనుమాటలు నా చెవులకు ముల్లులగుచున్నవి. హృదయము బ్రద్దలగుచున్నది. కాని యెవరినందును? ఏదైవమును దూరుదును, స్వయంకృతాపరాధమునకు శిక్ష యేమి? కుళ్లికుళ్లి చచ్చుటే శిక్ష. వేదశాస్త్రాధ్యయన మొనర్చిన వరునికొరకు ప్రయత్నింపక పాడుమెటు పరీక్ష

నిచ్చినాడని 1116 కట్నమిచ్చి కన్యాదాన మొనర్చుట యెవరితప్పు. ఇది నాబుద్ధితక్కువగాదా? దానిఫలమును నేడనుభవింపుచున్నాను. పండుగయని పర్వమని రాజ్యలక్ష్మిని బిలుచుకొనివచ్చుటకు నాకర్మము గాలినది. నాయనా! చిన్నప్పటినుండియు నాకడ చదువుకొంటివి. షట్ఛాస్త్రములయం దద్వితీయుడవని పేరు గాంచితివి. భగవదనుగ్రహమువలన నీకు సంతానము గలిగినది. సంసారపోషణకు తగిన వసతి యున్నది. అపకీర్తిపాలుగాకుము. నీకడ చదువుకొనుచుండిన పదిమందిశిష్యులు పారిపోవుటకు కారణ మేమి? నాకర్మమును గాంచుచు నేయున్నావుగదా? కొంతమంది శిష్టాచారపరుల మనుకొనువారు నన్ను పంక్తికి రానిచ్చుటలేదు. మాయింటికెవ్వరును భోజనమునకు రారు. పైకి చెప్పరుగాని దాదాపుగ నాకు వెలిబెట్టినారు. కాని యీ కలికాలమున అల్లుడింగ్లండుకుబోయిన మామగారిని శిక్షించుట న్యాయమా యని యడుగువాడెవ్వడు? అడుగువాడున్నను వినువాడెవ్వడు? ఎవరికివారే యమునాతీరే అనునటులున్నది మనసంఘస్థితి. ఇంతకు నాకు దెలియనివిషయమున ప్రవేశించితిని. తగిన ఫల మనుభవింపుచున్నాను. అల్లునకు నెలకు రు 800-0-0 ల జీతము నిజమే; సంతసమే. కాని నాపాపఫలమును నే ననుభవింపక తప్పదుగదా? బాబూ, మామాట వినుము. మూడునాలు గేండ్లయిన బ్రతుకుదుమో లేదో, ఇద్దరాడు పిల్లలకు మా యెదుట వివాహము చేయుము. సంతసింపుచు ప్రాణముల విడిచెదము. ఇంగ్లీషు చదువుకున్న వాండ్రమాటలు నమ్మకుము. వాండ్రవేషము వేసినను దొరలపద్ధతి యని మరువక నే ననుభవపూర్వకముగ జెప్పుచున్నాను. వివాహములు చేయవా, మే మిర్వుర మిచ్చటనే మరణింతుము. తప్పదు" అని యనేకవిధముల బోధించిరి. భయపెట్టిరి. కష్టసుఖముల విప్పిచెప్పిరి. పాపపుణ్యముల వివరించిరి. వర్ణించిరి. ఫల మేమి? వారెన్నివిధముల బోధించినను, విలపించినను మీబావగారు మౌనముగ నుండిరేగాని పల్లెత్తి పలుకలేదు. శ్రద్ధగ వినుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరము లేదు. అమ్మ నాయనల యుపన్యాసములతోడ ఎప్పుడు ప్రొద్దుగ్రుంకెనో, ఎప్పుడు తెల్లవారెనో తెలియకుండెను. గ్రామములోని పెద్దలుగూడవచ్చి గూర్చుండి తలయూపుచుండిరి. చేతనైనంతవర కుపదేశము లొనర్చుచుండిరి. కాని మీబావగారిచేత 'అవును కాదు' అని యనిపించగలిగినవాడుమాత్రము కానరాకుండెను.

ఇట్లు పదమూడు దినములు గడచెను. పదునాల్గవదినమున తెల్లవారుజామున నే నాన్నగారు లేచి స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానముల నిర్వర్తించుకొని అమ్మను వెంటనిడుకొని పడమటింటియందు దేవతార్చన చేయుచున్న మీబావగారి కెదురుగ బోయి గూర్చుండిరి. చుట్టుప్రక్కలనున్న అమ్మలక్కలు పిన్నపెద్దలుగూడ వచ్చిరి. అప్పు డది యొక చిన్ని సదస్యమువలె నుండెను. రెండుమూడు గడియలు గడచినపిమ్మట మీబావగారు పరమశివునిబోలి నిమీలిత నేత్రములు దెరచి లేచి నిలిచి నడుమునకు కొల్లాయిగుడ్డను బిగించుకొని యెదుట వీరాసనాసీనులై గూర్చుండిన అమ్మ నాయనల పదములకు సాష్టాంగపడి "జ్ఞానదానం బొసంగిన గురుదంపతులకు నమస్కరింపుచున్నాను. ఆశీర్వదింపుడు." అని లేచి చేతులు జోడించుకొని సమ్ముఖమందు గూర్చుండిరి.

అప్పుడు నాయనగారి మోమును దిలకింపవలయును. నేత్రద్వయమునుండి యగ్నిస్ఫులింగములు బహిర్గతమగుచుండెను. అచ్చట నున్నవార లాయన మోము దిలకింపజాలకుండిరి. దూర్వాసమహర్షిని మరపించుమాపుల నొకింతకాలము మేనల్లునిమీద ప్రసరింపజేసిరి. కాని మీబావగారుమాత్రము స్థిరగంభీర శాంతచిత్తమున మూర్తీభవించిన ధర్మమూ యనునటుల గురుదంపతుల పాదములమీద దృష్టి నిల్పి చూచుచుండిరి. ఆదృక్కులనుండి యమృతస్రవంతి బయల్వెడల నచ్చటనున్నవారి హృదయసీమల ప్రవహించినకొలదిని కామక్రోధ లోభ మద మాత్సర్యముల ప్రకోపము సన్నగిలుచుండెను. కుతర్కేచ్ఛ కట్టువడెను. అనిర్వచనీయశాంతియం దెల్లరు మునింగియుండ ఆకోపము, ఆతాపము, ఆపట్టుదల, ఆసంఘుభయము మొదలగునవన్నియు నొక్కత్రుటిలోన నాయనగారినుండి పలాయనంబైనంత నే శరీరమున చెమట పట్టెను. పిల్లలిద్దరు విసనకర్రలతోడ విస

రుచుండ నాయనగారు సుశాంతస్వరమున "వత్సా! దీర్ఘాయుష్మాన్భవ" అని దీవింప అచ్చట నున్న వారెల్లరు స్మితవదనారవిందులైరి. మీబావగారు చేతులుజోడించుకొని యాయాశీర్వాదమును శిరమున ధరించిరి అటుపిమ్మట నాయనగా రిట్లు నుడివిరి:—

"వత్సా! పండ్రెండు వత్సరములు నాకు సేవ జేసితివి. వేదశాస్త్రముల నభ్యసించితివి. నీవినయవిధేయతలు, సత్యనిరతి, కార్యనిపుణతకు మెచ్చి కాళ్లు గడిగి కన్యకనిచ్చి వివాహ మొనర్చితిని. ధన్యుడనని తలంచితిని. కాని గురుదక్షిణ నప్పుడు కోరలేదు నీవీయలేదు. ఇప్పుడు కోరుచున్నాను. గురుదక్షిణ నిమ్ము."

అన నటనున్నవారెల్లరును నొక్క మారుగ మీబావగారికేసి నిశ్శబ్దముగ దిలకింపుచుండ ఆయన లేచి ముమ్మారు గురుదంపతులచుట్టు దిరిగి సాష్టాంగపడి "నాప్రాణమును మీకర్పించుచున్నాను గైకొనుడు" అన అమ్మ లేచి యల్లుని లేవదీసి గూర్చుండబెట్టెను. అప్పుడు నాయనగా రిట్లనిరి: "వత్సా! నాకు గావలసినది నీయైశ్వర్యముకాదు, నీవుకాదు; నీపుత్రికల నాకొసంగుము. అదియే గురుదక్షిణ. గురువును సంతృప్తిపరచవా, రౌరవాది నరకముల బడుదువు. జాగ్రత్త. నీబిడ్డల నిర్వుర మాకొసంగనంత వరకు మేము భుజింపము. ఈవీరాసనమున మరణించుట తప్ప గత్యంతరము లేదు."

అనుచుండ నటనుండువారెల్లరు నిస్తబ్ధులైరి. మామయల్లుండ్రిర్వురు సమానపండితులు. తపోనిరతులు. అందువలన ముందేమి జరుగునో యని నిశ్శబ్దముగ రెప్పవాల్పక చూచుచు గూర్చుండియుండిరి. పెదవిపెదవి కదపకుండిరి. చంటిపిల్లలుగూడ కొయ్యబొమ్మలబోలి యానృశ్యము దిలకింపజొచ్చిరి.

అప్పుడు మీబావగారు లేచి నిలిచి యటనున్న వారికెల్లరకు నమస్కరించి వేదగాన మొనర్చుచు అమ్మ నాయనల చుట్టు మువ్మారుదిరిగి సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి లేచి సమ్ముఖమందు గూర్చుండి మూర్తీభవించిన వినయవిధేయతలా యని చూపరులు తలంపుచుండ ఇట్లు నుడువం దొడంగిరి:—

"గురువతంసమా, పూర్వజన్మ సుకృతమువలననే మీకు నేను సేవజేయు భాగ్యమబ్బినది. ధన్యుడను. మీకు గురుదక్షిణ నిచ్చుటకంటెను నేనొనర్పదగిన సత్కర్మమేమున్నది. అన్నిటికంటెను ప్రియమైన పదార్థమును గదా గురుదక్షిణ యొసంగవలయును. నా ప్రాణముల గైకొనుడు. సంతసముగ నొసంగుదును. పరమసంతోషమున నిత్తును. కాని నన్ను సంకల్పవిచ్యుతునిగ జేయదలంపకుడు. సంకల్పచ్యుతుడగు వానికంటెను దరిద్రుడు మఱియొక డుండబోడు; నీచుడు గానరాడు. శిష్యుడొనర్చు పుణ్యపాపములు గురువర్యునకుగూడ జెందును. సంకల్పమేగదా సర్వధర్మములకు మూలము. కావున శిష్యుని సంకల్పము నెరవేరుగాక యని యాశీర్వదింపుడు. మీరు నాకు పార్వతీపరమేశ్వర తుల్యులు. అందువలన నను క్షణము మీచరణధ్యాన మొనర్పుచుందును. మిమ్మారాధింపుచుందును.

"పండితాగ్రణీ, మీహృదయవేదనను నే నెరుంగుదును. గురువర్యుని కలవరపఱచుచున్నానని నిరంతరము విలపించుచుందును. కాని చేయునది యేమి? అయిదారుమాసముల నుండి నాహృదయమున మహత్తరసంగ్రామము జరుగుచున్నది. అది రామరావణయుద్ధమును మించినదనుట యతిశయోక్తి కాదు. విచారించితిని. వివేకమునకు బట్టముగట్టితిని. కాని నాసంకల్పముమాత్రము చెడలేదు. దృఢమగుచున్నది. ఇప్పటికొక వత్సరముగ నాకు నిద్దుర లేదు. నిరంతరము నన్ను కలవరపరచుచున్నది. 'నాధర్మమేమి? నాధర్మమేమి?' అను ప్రశ్నయే. ఆడుపిల్లలవిషయము మనమునకు వచ్చినప్పుడెల్ల వేనవేలు శంకలు గలుగుచున్నవి. వాని సంఘట్టనమున వివశుడ నగుచుంటిని. కాని సమస్తమును భగవానున కర్పించుటతోడ శాంతి చేకూరుచుండెను. ఇంతకును భగవత్సంకల్పమున నాసంకల్పము విలీనమగునప్పుడేగదా యది యథార్థమగును. లేనిచో నది భ్రమ కావచ్చును? కాకపోవచ్చును. కాని యిదమిత్థమని నిర్ణయించు టెట్లు? భావరాగతాళముల సమ్మేళనమేగదా సంగీతము. పిల్లవివాహవిషయము మనమునకు వచ్చినంతనే సంతసము గలుగుట లేదు. దుఃఖము వచ్చుచున్నది. పలు

శంకలు పుట్టుచున్నవి. బాల్యవివాహము లీకాలమునకు పనికిరావని నాయంతరాత్మ బోధింపుచున్నది.

"ఇది గణతంత్రయుగము. కావున సమస్తమును గణతంత్రానుసారముగ జరుగవలదా. అందువలన యుక్త వయసురాని బాలికను నే నెట్లు వివాహమొనర్తును? తగినంత లోకజ్ఞానము, యుక్తాయుక్త విచక్షణతనుగలిగించి వివాహము చేసికొన దలచినప్పుడు తగినసహాయ మొనర్చుటయే నాధర్మము. కాని పణ్యద్రవ్యములబోలియొకవ్యక్తిని యింకొకని హస్తమునం దిడుటకు నా కెట్టి హక్కును లేదు. ఉన్న దనుకొనుట భ్రమ. గతించినకాలమం దట్టి హక్కు పురుషున కుండిన నుండవచ్చును, లేకపోవచ్చును. కాని ఈయుగమున మాత్రము అట్టిహక్కు లేదు.

"గణతంత్రమునకు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము పునాది. పునాది సుస్థిరముగ నేర్పడినగాని గణతంత్రసౌధ మేర్పడదు. అప్పుడుగాని వ్యక్తి, సంఘము, జాతి, దేశములు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున నోలలాడజాలవు. కావున నీయుగధర్మమునకు భిన్నముగ నెట్లు ప్రవర్తింతును. సజీవముగ మెలంగవలయుననిన యుగధర్మమున భాసిల్లవలయును. అందువలననే నా కర్తవ్య మేమి అను ప్రశ్న తనంతటతానుగ నుద్భూత మగుచున్నది. సంఘనాశన కారణములలో ముఖ్యమైనది బాల్యవివాహమని నాయంతరాత్మ బోధింపుచున్నది.

"పండితాగ్రగణ్యా! ఇట్లనుటవలన బాల్యవివాహములు తప్పనుచున్నానని తలంపజనదు. ఒప్పనుచున్నానని యెంచరాదు. ఈయుగమునకు బాల్యవివాహములు పనికిరావని నానమ్మకము; విశ్వాసము; శాస్త్రపరిచ్ఛ ఫలితము; వివేకమువలన గలిగిన యుపలబ్ధి. అందువలననే నాసంకల్పము భగవత్సంకల్పమున విలీనమైనదని విన్నవించుకొనుచున్నాను. బ్రహ్మవాదిని యటులనే చాటుచున్నది. విశ్వకవి యటుల గాన మొనర్చుచున్నాడు. మహాత్ముడటుల నుడువుచున్నాడు- అంతేకాదు, ఆజ్ఞాపింపుచున్నాడు. మానవకోటిని పట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న సమస్తసమస్యలకు సమన్వయము మహాత్మునినోట నేగదా వెల్వడి విశ్వశ్రుతియందు విలీనమై సజీవమానవ హృదయఫలకములయం దంకిత మగుచున్నది. కావున మహాత్ముడు యుగావతారము. నాకున్న స్వల్పశాస్త్రజ్ఞానము, విచారణశక్తితోడ యోచించితిని. వివేకము నుపయోగించితిని. పరిశీలించితిని. కాని యుగధర్మము నాశ్రయింపక తప్పదు. ఇట్లనుటవలన శాస్త్రములను దూషింపుచున్నాననిగాని, శాస్త్రకారుల దూలనాడుచున్నాననిగాని తలంపరాదు. త్రికాలజ్ఞులగు మహాఋషులు శాస్త్రకారులు. వారెప్పుడును వర్తమానమును మరువలేదు. ధిక్కరింప లేదు. అందువలననే యాయా యుగములకు సంబంధించిన యాచరణను ఆయాఋషులు నిర్ణయించిరి. కాదను టెట్లు? పలు ధర్మశాస్త్రము లుండుటకు కారణ మేమి; ఇదివర కధికారభేదము ననుసరించి ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడినవి. ఇపుడు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును బునాదిగ గైకొని ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడవలయును. యుగప్రభావమునకు లోబడి మానవులు నడచుచుందురు. మానవమండలి గమనమునకు తీవ్రతనుగలిగించుటకు ధర్మశాస్త్రము లేర్పడుచుండును.

"పండితోత్తమా! తమకు దెలియని దేమున్నది? తమకంటెను అనుభవజ్ఞు లెవ్వరున్నారు? కాలమా యత్యంత వేగమున పరువిడుచు మార్పుజెందుచున్నది. నటరాజు తాండవ మాడుచున్నాడు. శ్రీ మహావిష్ణువు నేత్రముల దెరచుచున్నాడు. ఇక్కాలమున మన కర్తవ్య మేమి? సర్వజ్ఞులగు తామే నిర్ణయింపుడు. జయ జగన్నాథా యని జయజయనినాదము లొనర్చుచు జగన్నాథుని రథము నీడ్చుటయా, లేక యెదురేగి రథచక్రముక్రింద బడి నశించుటయా? కర్తవ్య మేమి?

"పరమానందముగ నేను వర్తమానకాల ప్రవాహమునబడి మునింగెదను. మంచి చెడుగుల విచారణతోడ బనిలేదు. నిందాస్తోత్రముల చెవి దూరనీయను. కులగోత్రముల చర్చకు గడంగను. అమృతమైనను విషమైనను భగవత్ప్రసాదముగ స్వీకరింతును; శంకింపక గ్రమింగెదను. కర్తవ్యకార్యము నొనర్చితినని సంతసింతును. పరమానందముగ ఫలితము ననుభవింతును.

"గురువర్యా! తాము పెద్దలు. సమస్తశాస్త్రపారంగతులు. తపోధనులు. మీతోడనా వాగ్వాదము! శాస్త్రవాదమా! వాదిదౌర్బల్యముగాని వాదదౌర్బల్యమెందయిన గలదా? తమ రొనర్చు శాస్త్రవ్యాఖ్యానమందు ప్రతిముక్కను సంపూర్ణముగ విశ్వసింతును. ఋషుల లోకకల్యాణవాంఛను గాంచి మైమరచుచుందును. కాని యాధర్మగ్రంథము లీయుగమునకు సంబంధించినవి కావు. మానవకళ్యాణమును గోరి యీయుగమునకు తిరిగి ధర్మశాస్త్రముల రచించుకొనవలయును. యుగానుసరణ ప్రారంభమైనది. ఇది తీవ్రమైనకొలదిని పురాతన మంతరించును. ధర్మశాస్త్రరచన ప్రారంభమగును. కాని ముందు శాస్త్రములు పుట్టునా?

"మానవకోటి యుగసంధి నతిక్రమింపబోవుచున్నది. ఆయుషఃకాంతులవలన జగత్తు స్వర్ణకాంతుల నీనుచున్నది. పక్షులు మృదుమధుర గీతానినాదము లొనర్చుచున్నవి. లేళ్లమందలు చెంగు చెంగున దుముకుచు పరుగిడుచు సంగీతమందు విరామమునుబోలి కనురెప్ప పాటు నిలిచి నలుదిక్కుల బరికింపుచు నేత్రపర్వం బొనర్చుచున్నవి. విశ్వశ్రుతియందు గలిపి బాలబాలికలు పాడుచున్నారు. ఆడుచున్నారు

"మానవుడేకార్యమొనర్చినను వర్తమానమున శ్రుతి గలియవలదా? వర్తమానమున జీవితమా? భూతకాలమును గూర్చి యోచనయా? గతించినది గతమే కాని భూతకాలము వర్తమానకాలము కాదు. కాజాలదు. అయినను భూతమును గమనింపుచు స్థిరచిత్తమున వర్తమానకాల ప్రవాహమందు నిలిచి భవిష్యత్తును తిలకించుటకు తీవ్రతపమున మునుంగవలయును. ఇదియే మానవధర్మము.

"కావున నేనీయుగధర్మము నాశ్రయించెదను. అందువలన గలుగు సమస్తకష్టములను పరమానందముగ భరించెదను. సంఘము-దేశము-మానవకోటి-వీనియున్నతికి కష్టపరంపర లేగదా సాధనములు; దివ్యబృందావనమును జేరుటకు సోపానములు. కావున మీమనోవ్యాకులతను వీడుడు. నన్ను వశపరచుకొనుటకు ప్రయత్నింపకుడు. సంకల్పచ్యుతునిగ జేయదలచిన దీక్షనువీడి నన్నాశీర్వదింపుడు.

"నేనీయుగధర్మము నాశ్రయించెదను అందు విలీనమై పోదును. దీనిని పచ్చికలి యనుడు, లేక స్వర్ణయుగ మనుడు- నాకు రెండును సమానములే. సమానాదరణీయములే. ఈరెండు నొక్కమూర్తియొక్క ముఖములుగావా? భూతకాలముమీదనమాత్రమే దృష్టినిల్పి వర్తమానకాలమున జరుగు తీవ్రమగుమార్పులకు జంకుచు, భయపడుచు, భవిష్యత్కాల సందర్శనమున కాతురతలేనివారి కిది కలియుగము; ఘోరకలియుగము. వివేకవిచారము లెరుంగక సామాన్యమనస్తర్కము నాశ్రయించి యాందోళనకు గడంగువారికి భారతవర్షము నరకకూపము. విదేశములు స్వర్గతుల్యములు. శిశిరఋతువునందు వసంతమును గాంచి యానందించు కవిసార్వభౌముని బోలి వర్తమానమున భవిష్యత్తును సందర్శింపుచుండువారి కిది స్వర్ణయుగము.

"కాని ప్రతియొక్కసిద్ధాంతమందునను సత్యమున్నది కాని యది పూర్ణసత్యముగాదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానముల సంతతధారగ బ్రకాశించునదే దివ్యసత్యము; పూర్ణసత్యము. అందు శ్రుతిగలుపగలిగినవాడు మాత్రమే భవిష్యత్తును సందర్శింపగలడు. వానికి విశ్వరూప సందర్శనమగును. ఆ మహాదృశ్యమున అధోగతినొందుచుండు అనంతజీవరాసుల దిలకించును. ఊర్ధ్వగతిని పరువిడుచు పకపకనవ్వుచుండు జీవకోటినిజూచి చరితార్థుడగును. అప్పుడు సమస్త సంశయములు తీరును. ఇక శంకలకు తావెచ్చట?

"గురువర్యా! భారతవర్షమే నాకు స్వర్గము-మోక్షము-భారతవర్షమంతయు నాకాదరణీయము. భారతవర్షదాస్యవిముక్తికి నే నేకార్యమునైన నొనర్తును. నా సర్వస్వ మర్పించితిని. ఈ ప్రాచ్యపాశ్చాత్య నాగరికతాయుద్ధమున ఉడుతమాత్ర ముపచరింపగలిగిన నేను ధన్యుడను. నాగృహము-వంశము-సంఘము ధన్యము. కల్పిత నాగరికతాశిఖరముల పటాపంచలుగ నొనర్చు వజ్రాయుధమును ధిక్కరించు రాటమును చేబూనితిని. ఇదియే నాకును నాదేశమునకును మోక్షమునిచ్చును. స్వాతంత్ర్యమొసంగును. పండితోత్తమా! మీరు కన్నుదెరచిన నే నెంతటివాడను. మీరు నాకు మేనమామలు. తలిదండ్రులు

గతించిన నన్ను దగ్గర దీసి పెంచి పెద్దవానినిగ జేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పితిరి. కుమార్తె నిచ్చి వివాహ మొనర్చితిరి. అట్టి మీయాజ్ఞలను శిరసావహించుట నాకును పరమ ధర్మము, న్యాయము. కాని యేమిచేయుదును; తాము వెలిగించిన స్వల్పజ్ఞానముతోడ యోచించితిని. పరిశీలించితిని. ప్రతివిషయమును శ్రద్ధగగమనించి మననమొనర్చితిని. భారతవర్షమందలి సమస్తతీర్థములకేగి పెద్దల సందర్శించి కొలదికాలమువారితోడ సాంగత్యమొనర్చితిని. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక, మానసికవిషయములగూర్చి యుపన్యసించు పండితులలో ముఖ్యులకడ కొన్నిదినము లుండి వారి సిద్ధాంతములను సమన్వయసూత్రములను గమనించితిని; గ్రహించితిని. వారి మనోవేదనను హృదయంగము మొనర్చుకొంటిని. నాకు వీలయినంతవరకు చిన్నపెద్దయను భేదములేక గ్రంథముల నన్నిటిని చదివితిని. ఫలితమేమి? పర్యవసానమేమి? కాలమునకు లోబడి కాలాతీతులముగా బ్రయత్నింపకుండుట మహత్తరదోషముగ దోచినది. అనేక జాతులు, సంఘములు రోదనముచేయుచు మృత్యుగహ్వరమున పడుట నుపలబ్ధి నొందితిని. కర్తవ్యమేమి? నా దేశము, నామాతృదేశము, నాపుణ్యదేశము శ్మశానతుల్యమైనది. ఈమహాశ్మశానమునుండియే గదా శక్తినిబుట్టింప వలయును. అందువలననే భారతజాతీయ మోక్షమునకు తపమాచరింపుచున్నాను. సత్యాగ్నిని బ్రజ్వలింపజేయుచున్నాను".

అని నుడువుచు కన్నీరు కాల్వలై పారుచుండ "జయము. భారతవర్షమునకు జయము". అని నుడువుచు నాయనగారి పాదములమీద బడిరి. ఈ దృశ్యమును చూచుచున్న యా బాలవృద్ధవనితలు రోదనము చేయజొచ్చిరి.

"పండితాగ్రగణ్యా! క్షమించుడు. క్షమించుడు. ఈదాసుని తప్పులను మన్నించువారెవ్వరు? సంకల్పవిచ్యుతునిగ జేయకుడు. స్వయముగ వెలిగించిన జ్ఞానదీపమును స్వహస్తముల నార్పుటకు బ్రయత్నింపకుడు. నాప్రాణముల గైకొనుడు. అవలీలగనిత్తును. చరితార్థుడ నగుదును. కాని బాల్యవివాహములు చేయుమని యడుగకుడు. నిర్బంధింపకుడు. శిష్యునిరక్షింపుడు. ఆశీర్వదింపుడు."

ఆదృశ్యమును చూచితీరవలయునేగాని వర్ణింప నలవిగాదు. అప్పు డమ్మనాయనలు లేచి మీబావగారిని లేవదీసి కూర్చుండబెట్టిరి. అమ్మ యల్లుని కన్నీరు తుడిచెను. నాయన "వత్సా, భగవదాజ్ఞానుసారము సత్యము దప్పక ప్రవర్తింపుము" అని యాశీర్వదించెను. నలువైపుల నుండి హర్షధ్వనులు మిన్నుముట్టెను. ఎల్లరిముఖమండలములు చిరునవ్వుతోగూడిన గాంభీర్యమున నలరారజొచ్చెను. అప్పుడు మీబావగారు చివ్వున లేచి కంఠమున నున్న సువర్ణ రుద్రాక్షమాలను నాయనగారి మెడయందు వైచి "నాలుగుపాడిపశువులను నర్పించితిని. గురుదక్షిణగా గైకొనుడు" అన నాయనగారు హర్షాశ్రువుల నీడుచు "గురుదక్షిణను గైకొంటిని. సంతృప్తచిత్తుడనైతిని. చిరంజీవివై వర్ధిల్లుము." అని యాశీర్వదించి నా కేసి చూచి సంతప్రయత్నములు చేయుమనిరి. అప్పటికి పగలు పండ్రెండుగంటలాయెను. సగమునుంది గృహములకేగిరి. మిగిలినవా రచ్చటనే యుండి భగవద్విలాసమును దలపోయుచుండిరి.

అప్పుడు దివ్యతేజోమయమూర్తియై వెలుంగుచున్న మీబావగారు పెద్దలగాంచుచు నిట్లు నుడువదొడంగిరి: "పెద్దల సంతృప్తిపరచజాలని వాని జన్మవ్యర్థము. కాని యేమిచేయుదును? రెండువత్సరములుగ గమనించుచున్నాను. పిల్లవివాహము తలంపునకు వచ్చినంతనే ప్రకృతి నన్నడ్డగింపుచున్నది. కలవరపరచుచున్నది. భగవత్సంకల్పమున నాప్రయత్నము విలీనముగాకుండుట వలన నిర్జీవనినాదము నాహృదయమును బీభత్సమొనర్చుచున్నది. గత్యంతర మేమి? ప్రకృతి నిరంతరము మారుచున్నది. అటులనే మానవుడు నిరంతరము మారుచున్నాడు; అభివృద్ధి గాంచుచున్నాడు. అది నేటితోడనాగుననికాని, యాగినదనికాని, తలంపజనునా?

"మానవుడు మహాజలధియం దాడి యాడి, మహదరణ్యములయందు దిరిగి తిరిగి, దుర్గమకందరములయందు విశ్రమించి ఆకాశమునం దానందముగ సంచరించి, తద

నంతరము వృక్షాగ్రముల కెగఁబ్రాకి, యొకదానిమీద నుండి మరియొకదానిమీది కెగసి యెగసి, వానిమీదనే విశ్రమించి శయనించి కిలకిల నవ్వుచు, ఆకాశమున విహరించి పర్వతాగ్రముల జేరి తప మొనర్చి క్రమముగ వన్యమృగములనుండి వేఱుపడి, గుంపులు గుంపులుగ జేరి స్వీయరక్షణకు పరికరముల సేకరించుకొని మృగముల స్వభావాదుల గుర్తించి అందు సాధుమృగముల నాశ్రయించి వానివలన పలుప్రయోజనము లొందుచు దుష్టమృగ సంహారమునకు గడంగి గుహలు మొదలగు వానిని వీడి పర్ణశాలనిర్మించుకొని యందు నివసించుచు సాధుమృగముల పక్షుల సహవాసమున సంతతానందమును బొందుచు గుళ్లుగోపురములు నిర్మించుకొని క్రమముగ నభివృద్ధినొంది పంచభూతముల గ్రహించి వానిశక్తుల గనిపెట్టి, వానికన్నిటి కాధారభూతమై యున్న మహత్తర సత్తా నుపలబ్ధినొంది గృహము, వంశము, కులము, సంఘము మొదలగువాని నేర్పరచుకొని వ్యక్తి-సంఘము-జాతికుండు సంబంధముల సంరక్షించుకొనుచు, స్వీయాభివృద్ధికై ప్రకృతి నుపయోగపరచుకొనుచు పంచభూతముల ద్వారమున భగవానుని దర్శించువాడు, నేడు పంచభూతముల వశపరచుకొని యున్నాడు. వానిచేత తనకు గావలసిన సమస్తకార్యములను జేయించుకొనుచున్నాడు. అరణ్యములు-నదులు-కొండలు-సముద్రముల త్రుటిలోన నతిక్రమించి మానవకోటి నొక్కచోనుండి ఒక్కచే క్షణమున నిరీక్షించుచు మానవమండలియందు జరుగు అత్యద్భుత పరివర్తనమున శ్రుతిగల్పి గాన మొనర్చుచున్నాడు.

"ఇప్పటికి మానవునకు సగముకాలము చెల్లినది. మానవకోటిని విడివడజేయుచున్న హద్దులు-ఆటంకములు-పటాపంచలైనవి. అందువలన మానవుడు భౌతిక నేత్రములతోడ హృదయము పులకరింప బృహత్తర మానవకోటియై వెలుంగు శ్రీమన్నారాయణుని సందర్శింప పరువిడుచున్నాడు. ఇదివర కభివృద్ధికొరకు రక్షణకొర కవలంబించిన మార్గములను పరికరములను పద్ధతులను బరిత్యజించి పంజరమునుండి విడివడినపక్షినిబోలె యత్యానందమున విహరించుచున్నాడు. ఇక జాతులు-సంఘములు-శాఖలు-రంగుల భేదమెచ్చట?మానవత్వము-సంపూర్ణమానవత్వము-నూతన భావమున దివ్యతేజమున వికసింప బోవుచున్నది. ఈ శుభముహూర్తమున-ఈస్వర్ణయుగమున జయజగన్నాధాయని జయజయనినాదము లొనర్చుట ధర్మముగాదా? ఆనందముగాదా?

"మానవకోటి నావరించియుండిన యనంతభేదములు దొలంగినను స్త్రీపురుష భేదమూమాత్రము నశింపదు. లక్ష్మీనారాయణుల - పార్వతీ పరమేశ్వరుల - సీతారాముల యాదర్శమున మానవుడు పరువిడి నేడు రాధాకృష్ణుల పదకమలములకు నమస్కరింప నేగుచున్నాడు. కాని యావేగమునకు హద్దులేదు. అంతులేదు.

"మానవజీవితమునందలి నాల్గుపాదములలో రెండు పాదములు పూర్తియైనవి. ఇప్పుడు మూడవపాదమున ప్రవేశింపబోవుచున్నాము. ప్రథమపాదమున స్త్రీయే మానవమండలికి నాయకురాలు, సర్వాధికారిణి, సర్వశక్తిసంపన్న, సర్వకార్యనిర్వహణయై యలరారుచుండెను. స్థూలదేహము సన్నగిలి సూక్ష్మదేహ మభివృద్ధినొందిన కొలందిని కారణదేహవిషయకచర్చ ప్రారంభమాయెను. వివాహము, గృహస్థాశ్రమము, సంఘము మొదలగునవి యేర్పడి పరస్పరసంబంధములు నిర్ణయమైన కొలదిని స్త్రీపురుషులు సమానస్థితికి వచ్చిరి. అప్పుడు స్త్రీ పురుషున కర్ధాంగిగ మారిపోయెను. సమస్తవిషయములయం దిర్వురు సమాన భాగస్వాములై యుండిరి. వినయవిధేయతలు, కరుణాప్రేమలు, త్యాగసత్కారములు, బాధ్యత మొదలగు గుణములు స్వభావసిద్ధముగ నుండిన నారీమణి గృహిణియై, గృహలక్ష్మియై, గృహసంబంధమగు సమస్తకార్యములకు రాణియై సంఘము దేశసంబంధమగు సమస్త కార్యములయందును, యుద్ధములయందును, పురుషునితో గలసి పనిచేయుచుండెను. నియతి నియమములు బెరుగజొచ్చెను. శిల్పసాహిత్యము లభివృద్ధికి రాసాగెను. నియతి నియమములు స్వాతంత్ర్యమందిరమును జేరుటకు సోపానములని గ్రహించిన కొలందిని సంఘము వికసింప జొచ్చెను. సంతానపాలనము, పశురక్షణము, అతిథిఅభ్యాగతులసేవ మొదలగు కార్యములతోడ స్త్రీకి కాలము గడవజొచ్చెను. స్త్రీ గృహకార్యముల

యందు మునింగిన కాలదని పురుషుడు స్వేచ్ఛాచారియై రక్షణయను నెపమున తనంతట తానుగ స్త్రీరక్షకుడై యుద్ధములు మొదలగు వానియందు ధనకనకవస్తువాహనములతోడ స్త్రీలనుగూడ దొంగిలించు రాక్షసవృత్తికి దిగినకాలమందని స్త్రీలు దాసురాండ్రైరి.

"రెండవపాదమున స్త్రీ పురుషునిచేతి కీలుబొమ్మయై, బొంగరమై, పణ్యద్రవ్యమై సంపూర్ణముగ స్వశక్తిని గోల్పోయెను. పురుషునిదౌర్జన్యము మిన్నుముట్టెను. పురుషుడు కర్త, భర్త, హర్తయై ప్రవర్తింపసాగెననుటకు రామాయణ భారతాది గ్రంథములే ప్రబల నిదర్శనములు.

"ఇప్పుడు మానవుడు తృతీయపాద ప్రవేశమందున్నాడు. ఇక నిమ్నోన్నతముల కవకాశములేదు. ధనికుడు, నిర్ధనుడు, కూలి, యజమాని, ఉత్తమకులము, నీచకులము, అస్పృశ్యత, దృష్టిదోషము, తెలుపునలుపు రంగులు ఇక మానవసంఘమును విడదీయ జాలవు. ఒకదానినొకటి యాగ్రహింపలేదు. స్త్రీని అబలయని, మూర్ఖురాలని, స్వాతంత్ర్యము లేనిదని నుడివి పంజరమందుంచుకాలము దాటిపోయినది. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమును హరించుటవలన గలిగిన నష్టమును పురుషు డిప్పుడిప్పుడు గ్రహింపుచున్నాడు. ముఖ్యముగ మనదేశమందు స్త్రీని వదలి పురుషుడే సమస్తకార్యముల నొంటరిగ జేయ గడంగుటవలన ఆయాకార్యముల నిర్వహింపజాలక మానవకోటి దృష్టికి నధముడాయెను. అందువలన గలిగిన నష్టము నిప్పుడు పురుషుడు గ్రహింపుచున్నాడు. స్త్రీ బాణము నందింపుచుండినగాని వింటబాణమును సంధించి గురితప్పక కొట్టుటకు వీలులేదని పురుషుని యనుభవమునకు వచ్చెను. మానవకోటి వికాసమునకు స్త్రీ పురుషు లిద్దరు సమాన బాధ్యులని గ్రహించిన కాలందని స్త్రీల బంధనములు పటాపంచ లగుచున్నవి. నారీమణి తలయెత్తి యనంతాకాశమందలి గ్రహనక్షత్రముల దిలకించినకాలందిని హృదయ ముప్పొంగ దివ్యగీతముల బాడుచు మాతృపూజకు పుష్పచయన మొనర్చుచున్నది. కావున నిక బంధింపబడి యుండదు, ఉండరాదు, ఉంచలేదు.

గార్గి, మైత్రేయి, సత్యభామ, సావిత్రి, మీరాంబాయి, కుమ్మరమొల్ల మొదలగు మహానారీమణులు తిరిగి భూమండలమం దవతరించి విశ్వవేదనను హృదయంగమ మొనర్చుకొని బృహత్తర మానవరూపము నుపలబ్ధినొంది మృదుమధుర గీతానినాదము లొనర్చుచున్నారు. ఆ గీతానినాదము మానవలోకమును బట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న దుర్ఘటసమస్యలకు స్వస్తి చెప్పుట కాదా? స్త్రీలు స్వశక్తిమీదనే యాధారపడుదురు. స్వీయాభివృద్ధి కాటంకముల గలిగించు వాటినన్నిటిని స్వశక్తితోడనే యెదుర్కొందురు. బాహుబల జ్ఞానబలముల నద్వితీయలై ప్రకాశించెదరు. ఆసూచనలే మానవమండలియం దెన్నటచూచినను గాన్పింపుచున్నవి.

"ఇక నాకర్తవ్యమేమి? నా ధర్మమెట్టిది? మహాకాల గర్భమునందు బడిపోవుచుండు కామధేనువునైనను రక్షించుటకు ప్రయత్నింపను; విచారింపను; చింతింపను. భగవద్విధానము నడ్డగించువాడెవ్వడు? కాలమే మృత్యువు; కాలమే జీవితము; కాలమే స్వర్గము; కాలమే యనంతపథమున పరువిడుటకు రాజమార్గము. పలురంగులు పలుపేర్లుగల చీట్లముక్కలను గలుపువాని యుద్దేశ్యమేమి? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? జగజ్జనని మానవులనందర గలుపుచున్నది. ఎందుకు? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? ఆవికసనము పూర్తియగుటతోడ మానవత్వము పరిపూర్ణమగును. సార్థకత జెందును. తదనంతరము — .

"పండితాగ్రగణ్యా! బొమ్మలపెండ్లిండ్లు చేయుమందురా? లేక ఈ మహాప్రళయమునుండి తీవ్రవేగమున భవిష్యత్తు నాకర్షించుటకు స్వేచ్ఛగా విహరింప నీయమందురా? తమ యాశీర్వాదమువలన హిందూసంఘ రక్షణకు, భారతవర్ష స్వరాజ్యప్రాప్తికి నా సర్వస్వ ముత్సర్గ మొనర్చితిని. అందు నాసంతానము గూడ ఇమిడియున్నదని వేరుగ నుడువుట యనావశ్యకము. నాపుత్రికల కిద్దర కిరువది వత్సరములు వచ్చువరకు తగిన నడవడికను, కష్టపడి పనిచేయుటయును, స్వశక్తిమీద నాధారపడి లోకకల్యాణముకొఱకు నిరంతరము కృషిసలుపువారినిగ జేయుట నాకర్తవ్యము., నావిధి.

"ఇంతవరకు మనము ఖండసత్యమును దిలకించితిమి. ఇక పూర్ణసత్యమును దిలకింప వలయును. ఇందు "నేతి" యను పదమునకు తావు లేదు. ఒకసంఘమును వీడి మరియొకసంఘము, ఒకజాతిని వీడి వేఱొకజాతి పూర్ణ సత్యమును గ్రహింప జాలదు. అట్లు గ్రహించితిమనుట మనః కల్పన; భ్రమ.

"గురువర్యా! పరితపించుచున్న శిష్యున కిదమిత్థమని చెప్పి కర్తవ్యమును జూపుట ధర్మముగాదా? నా పుత్రికలకు నేను వివాహము చేయను. వివాహ మొనర్చుకొనదలచిన వలదనను. సాంఘిక రాజకీయ ఆర్థిక నైతిక విషయజ్ఞానమును గఱ్పించుటకు ప్రయత్నింతును. జాతీయవ్యక్తిత్వమును యోచనపద్ధతియు నలవడునటుల మాతును. వారిలోకోద్ధరణకు నాపుత్రికాద్వయము నర్పించుచున్నాను. అందుకు తగినటుల వర్తింపగలవారినిగ జేయుట కహోరాత్రములు పాటుబడుదును. 'జయ జగన్నాథా' మానవకోటి పాపభారమును నాశిరమున మోపుము. ఆభారమువలన క్రుంగి కృశింపుచు సంతసింతును. పలు బాధలకులోనై పరితపింపబడు మానవులకు శాంతి గల్గును" అని తిరిగి గురుసంపతుల పదకమలములమీద బడిరి. నాయనగారల్లుని ఆనందబాష్పముల నభిషేక మొనర్చుచు "తథాస్తు" అని ముమ్మా రనిరి. సదస్యులు హర్షాశ్రువులు నించిరి. అప్రయత్నముగ జయజయని నాదము లొనర్చిరి.

మీ బావగారు కర్పూరమును పళ్లెమున వెలిగించి శ్రీరామచంద్రమూర్తి సమ్ముఖమున నిలుచుండ ఆయన కిరువైపుల నిర్వురుపిల్లలు నిలిచి మంగళహారతి బాడజొచ్చిరి. అప్పుడు అమ్మ నన్నుపిలిచి యల్లుని కుడిప్రక్కను నిలుచుండబెట్టెను. నావెనుక నామె నిలుచుండెను. నాయనగారల్లునివెనుక నిలిచిరి. అప్రయత్నముగ నేను "జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామం" అను మహాగానమును బాడజొచ్చితిని. ఎల్లరును లేచి నిలిచి చప్పట్లు చరుచుచు మైమరచి హరినామస్మరణ జేయ జొచ్చిరి. టెంకాయలు గొట్టిరి. పరస్పరము కౌగిలించుకొనిరి. హృదయముల విప్పి మాట్లాడుకొనిరి. ఒకరి నొకరు దోష విరహిత దృక్కుల దిలకింపజొచ్చిరి. అప్పటికి సాయంతనము మూడుగంట్ల లాయెను. మాగృహమున శాంతి తరంగములు మిన్నుముట్టజొచ్చెను. మృత్యువును తృణప్రాయముగ చూడగలిగినవాడే గదా మృత్యుంజయు డగును. గరళమును చవిచూడగలిగినవాడే గదా యమృతమును చవిచూడగలుగును!

రాజ్యలక్ష్మీ! ఏమిచెప్పుదును; వ్రాయు టెట్లు? అప్పటి యానందము, ఆసంతసము- అనిర్వచనీయము! సాక్షాత్ అన్నపూర్ణమబోలి యమ్మగారు బోసినోట నవ్వుచు వంటయింట ప్రవేశించిరి. ఏడుగంటలకు వంట సిద్ధమాయెను. స్త్రీపురుషులు ముప్పదిమందివరకు భోజనమునకు కూర్చుండిరి. పిల్లలిద్దరు స్నానమొనర్చి వ్రేలుముడులు వీపుమీద తాండవమాడుచుండ మోమునందలి చంద్రరేఖకు కాటుక కన్నులకమనీయకాంతి వన్నె దెచ్చుచుండ ప్రతియొక్కని సమ్ముఖమునకు పిండితోడ అష్టదళపద్మములను, షోడశదళపద్మములను రచించిరి. శిల్ప నైపుణ్యముతోగూడిన హస్తకౌశలమువలన పదినిమిషములలో పద్మములువేసిరి. వానిమీద విస్తళ్లు పరచితిని. ఇంతలో దేవతార్చనలు జపములు పూర్తియాయెను. వేదగానము జరిగెను. పిమ్మట మీబావగారు రామచంద్రమూర్తికి మహానైవేద్యమును బెట్టిరి. మంగళహారతు లిచ్చిరి. భోజనమునకు గడంగిరి. వంతులువేసికొని కృష్ణకర్ణామృతము, రామకర్ణామృతము, గీతగోవిందము, శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణియందలి శ్లోకముల చదువుచుండిరి. ఇద్దరు పిల్లలును, మీబావగారును విసనకఱ్ఱలతోడ విసరుచు కావలసినపదార్థముల నడుగుచు, సరస సల్లాపములు చలోక్తులు మొదలగువాని ద్వారమున భగవానుని లీలావిలాసముల వర్ణింపుచుండిరి. భగవన్నామ స్మరణవలన గృహమంతయు ప్రతిధ్వనింపుచుండెను. ఎల్లరును లేచి చేతులు కడుగుకొనివచ్చి పంచయరుగులమీద గూర్చుండిరి. దక్షిణ, తాంబూలముల నిచ్చినపిమ్మట మీబావగారును, పిల్లలును, మేమును భుజించితిమి.

అప్పటికి రాత్రి పదిగంటలు దాటెను. చంద్రోదయమాయెను. తమ మంతర్హిత మగుచుండెను. పనివాండ్రకు భోజనము పెట్టితిని. జోడుకోడెల సవారిబండి సిద్ధ

ముగ నుండెను. లేగలతోడ నాలుగు పాడియావులను దోలుకొని యిర్వురు పాలేళ్లు బయలుదేరిరి. అప్పుడు నాయన మెడయందలి స్ఫటికహారమును సువర్ణరుద్రాక్షమాలను అల్లుని మెడయందు వైచిరి. చేతిసింహతలాటపు మురుగులు రెండు చేతులకు దగిలించిరి. చెరువుక్రింది పదునారు ఎకరముల భూమిని ఇద్దరు పిల్లలకు నిచ్చితిమని చెప్పి నాలుగు పాడియావులు నావని చెప్పిరి. రామచంద్రునకు వ్రేలికొక యుంగరమును బెట్టిరి. మే మిచ్చిన నూతనఖాదీవస్త్రముల ధరించి బండి యెక్కబోవుచు పిల్లలనువ్వుర నెత్తుకొని ముద్దాడి యానందబాష్పములు గురియుచుండ రామస్మరణచేయుచు బండిమీదగూర్చుండిరి. చూచుచుండగనే యాబండి పండువెన్నెలలయందదృశ్యమాయెను.

రాజ్యలక్ష్మీ! భగవల్లీల లచింత్యములుగదా! ఆదినమునుండియు నామనోవ్యాధి యంతరించినది. మీ బావగారు మౌనమును వీడి యాయనకడజేరువారల కనేకవిషయములు చెప్పుచున్నారు. నేను నిశ్చింతగ కాలముగడుపుచున్నాను. పిల్లలానందముగ ఆడుకొనుచున్నారు. చదువుకొనుచున్నారు పిల్లలవివాహవిషయము నాహృదయమునుండి తరలిపోయినది. సమస్తమునుభగవానున కర్పించినాను. బాలకృష్ణునిగాంచుట కాతురతనొందుచున్నాను. కొలదిదినములలో భగవదనుగ్రహమువలన బయలుదేరగల ననుకొనుచున్నాను.

"జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామం".

ఇట్లు ఆశీర్వదించు

పెద్దక్క రామలక్ష్మి,

[సి. పద్మావతీదేవి.]

దురదృష్టము

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు

జనని యంకాన నేనున్న సమయమందె
కాంచి కామించి పొంచి వరించి మించి
యుగ్ర దురదృష్టదేవత యోర్వలేక
ప్రేయసీ! వేరుజేసె నీరీతి మనల.

కనులకుం గానరాకయే నను కరాళ
పీనలోహార్గళోపమాభీల నైజ
కరసహస్రమ్మునం బిగ్గ కౌగిలించి
విడువకున్నది సర్వదా వెంటనంటి.

దేవి! యీ దృశముగ నాదు జీవితంబు
తావక మనోజ్ఞ బాహు బంధమున గాక
దుష్ట దురదృష్ట దేవతా దోస్సహస్ర
గాఢతర పీడనంబున గడుపనాయె.

బాల్య యౌవన లహరీ ప్రపాత పూత
మైన యిరువదినాలుగు హాయనముల
ప్రాయమును దాని కర్కశ బాహుబంధ
మున నె గతియించె నెన్నొ బాములను బడుచు.

తత్కర విముక్తి గాంచు విధాన మేమొ?
లేమ! తెలియంగరాదు నా ప్రేమహృదికి
తావకీన దృఢాశ్లేష తన్మయత్వ
గరిమ సుఖియించు భాగ్యంబు గలుగకుంట.

(ప్రేమగానము నుండి)